

САНА ОЛОХ

ЧУРАПЧЫ
УЛУУБҮН
КАБЫЛА

КАБЫЛА
1931 СЫЛ АЛТЫННЫ
16 КҮНҮТТӨН ТАХСАР

№ 29 (8438). 1999 СЫЛ КУЛУН ТУТАР 16 КҮНӨ. ОНТУОРУННУК. СЫНАТА—1 СОЛК. 10 ХАРЧЫ

РЕСПУБЛИКА ХАС БИИРДИИ КИИИТЭ ҮЧҮГЭЙДИК, ДУОСПУРУННУК ОЛОРОРУН ХААЧЧЫЙАР СУОЛУ БУЛУОХХА РЕСПУБЛИКА ПАРЛАМЕНТЫГАР УОННА НЭИЛИЭННЬЭТИГЭР САХА РЕСПУБЛИКАТЫН ПРЕЗИДЕНИН СУРУГА

Государственный Муныах ытытабыллаах депутат-тара! Ытытабыллаах биир дойдулаахтарым! Мин Государственный Муныахха уонна республика нэи-лиэниэтигэр бийэххэ бука барыбытыгар чэпчэки-тэ суох кэмгэ бу сурулун ытабын.

1998 сыла бийиэ олохтотугар дэрин суолу хаа-ларбыт үтүө соботиелар буоллулар.

Россияда Правительство икки төгүдэ кризиска ма-лара сырытта. Ол дойду государственнай былааным систематин бүтүннүүтүгэр улахан охсуулаах буолла.

Атырдыах таһым 17 күнүгэр үч-харчы, баан таһы-ры барымын туоратын сибэлиниэ дэрин марахан содулланна.

Оторунан буолбатах хаалам уута республика үтүө нэи-лиэниэтигэр лууннарыгар, куораттарыгар улахан хорумнуулу таһаарда.

Нефть бородуукталарын, куннэ-тэ туттулар табаар-дары, матырыйааллары аҕалыы сөүмөрлөөх марахыт-тарын күүспүтүн мунутуурдук түмэммит эрэ туорат-тыбыт уонна саамай уустук соруктары быһаардыбыт.

Республика салаатата бэйэбитигэр баар кыахха ти-рээрдэ уонна улуустар, куораттар олохторун хаа-чыларга туох кыадаларын бүтүннүү сорунуулаахтын түмүгэ, марахан кыстыгы туоруурга бэлэмнээр үлэни ытта.

Үс хардарыта тутулукутаах соругу—производст-во, волюгу, хамнаһы бастатан быһаарып туруоруу-лубута. Республика экономикатын бары баар салаа-ларыгар производствонь эрэ көтөрөн, онтон харчы-үн, волюк—ылап хамнаһы бээрингэ тахсыбыт кэби тө-лөөһүнү быһаарыахха сөп эгэ. Табаары онорон таһа-арытчылары уонна баар экономиканы салайыныы өйөөһүнгэ утумнаах политикаы мөлтөһүнөхтүгү тү-мүгэр алтыннык бүтүүтүгэр, сэттиннык, ахсыныкка бюджеттан хамнас ылааччыларга бээрер иэспитин төлөөһүнгэ тыганааны туораттынныт. Тугу ылыны-ныттан, ол бийгэр волюгу хомуйууттан кырбят үлүүтүн үтүө өттүн бээрбинни.

Бүтүннүү ыллаахха, 1998 сыл түмүк көрдөрүүлөрө бэйэбитигэр баар күүстэргэ тирээрин, олору кө-дүүстөхтүк туһаныы быһаччы түмүктэри ситиспи-литин гөбулууллар. Ааспыт сыла валовой реги-ональнай бородуукта кэмэйэ бийэххэ ыаллы уоба-ластарга, ырааыдарга тэниэтэххэ яамтаа. Про-мышленнай производство 4,4, бырайыан үүнэ. Бу ба-ры кэмн сыллардаагы көрдөрүүлэртэн саамай үрдүк-тэргэ.

1998 сыл бүтэһин иварталыгар аналтаах Ийлаары-нан промышленнай бородууксуу оҕоһуулап таһа-арылытын сүрүн кэмэйдэргэ быһаарыллыбытара. Ити докумуону олоххо иллэрлэргэ ытыттыбыт бө-чүмнээх тэрээһин үлэ түмүгэр бородууксуу үтүө кө-рүнүлүгүгэр онорон таһаарып кэмэйэ улаатымта си-лэллиннэ, ону тэҥэ 1998 сыл IV кварталыгар боро-дууксуу батары кэмэйэ баллардык улаатымта хааччыланна.

Эмэ ити көрдүс кэмгэ Президент иинигэр респу-блика Правительствои отчуоттааһынны иоруот бүт-түгүгэ дуудаласпата. Ийилиниэни иинигэр Правитель-ство отчуоттааһына бары улуустарга, куораттарга ытыттылап, республика салаатата нэи-лиэниэни интэ-риэһин лорер, туохха бадарарын билэр курса төбө сөп-төөдүн быһаарарга, ийини соруктар төрүмнэрин бө-лөһүтүгэ, олору олоххо иллэрэр суоллары быһаарар-ти кыах бээрэ.

Бийиэ общественнай-политическай, социальнай-экономическай реулуобуулар төрдүтүн уларыттыт бийиыларыгар-майгыларыгар республика бүтүннүү-түн үрдүнэн олоху сайгалыы тэриннэх, производствен-най ыһыаһынылары уонна сайалыы механизмы-рын төстү уларытыах көрүннээхтэ.

Мин үйэлэр алтыһар ийрбиэлэргэ бийэххэ туһалаах-

тык аһаалларыгар диринин итэрэбэни. Ийин Фе-дерация парламенты, Президент быйаардара бу-лааларын, онун сибэстээн общество өйө-санаата му-нугуурдук күүрүхтөөһүн санаан этэбин.

Ити көрдүс кэмгэ үлэ ордук чуолкай, ордук тэ-рээһиннээх уонна дыйымалаах, ордук үрдүк таһым-наах булуох тустаах. Ол үлэ, туох-хамныы ийиннэ, экономикада көдүүстөх буолуон наада дэиэ өссө төгүдэ бэлэтибэни.

Бүтүн мин общество олоһор лус-хас буоларын хаа-чылар, марахан кэмн мэлчү түһөр, Саха сирин ды-нуун олохторо дуоспуруннаах буоларын хааччылар туһутар үлэ онорумтотун үрдэтигэ, экономиканы бөөрүгүтүгэ общество уонна былаас, үлэ коллектив-тарын уонна гражданнын кыахтарын түмүгэ ыты-рабын.

Бийиэни уустуктаах-уустук усулуобуйада, государ-ственнай уонна хайаайыстыбаный салайааччылар кө-дүүтүр уонна тутта дыйаа ылар курдук үлэтииллэрэ бийэххэ салгып курдук наада. Россия ийин салаат-тыттан үбү төһө наада буоларынан ыларга суотта-ныы кэмн быһаарыы булуох эгэ.

Бийиэ түс бэйэбит кыахытыгар эриэх тустаах-тыт!

Дый-чачы баар секторы саймынарымын көдүү-лүн, государство өттүтүн экономикаы сүрүннээһин көдүүтүн үрдэти, экономика үүнүүтүн хааччымы—бу буолар 1999 сыл саканай бөчүмнээх соруга.

Бийиэ государство экономика эйгэтигэр букатын-наахтык туоран бириэхтээх, рынок «тугу барытын бэйэ» мистэтигэр туруоруохтаах дэиэ санааны ха-лан да өйөөбөтөхтүгү.

Республика салаатата иоруот хайаайыстыбатын бө-дөһ салааларын салайыны хаһан да ийититтэн араарбатаа. Ол да ийин бийэххэ промышленность бүтүннүү күннүүтүгэр барбата, туттаах салааларга прои-зводственной инфраструктура салгып сайдара хааччы-ланна.

Биллэн турар, бүтүннүү оннууан хаалаа дийр та-быллыбата буолуо. Ол да үрдүнэн, хатылаан этэбин: туораттан сүбэллэллэрин мэмэ батысыныт эбитэ буоллар, бийиги экономикабыт адыас эстибит буолбут буолуох эгэ.

Дый баар секторы өйөөһүнгэ бийиэ позициябыт ис помого маанык: государство производство туругун туһугар гражданныр ийиллэргэр быһаччы ийиэти сүтэр. Государство производство сөһө уонна көдүү-стөхтүн үлэтииргэр туһааниаах усулуобуйаны хаа-чылар өбөөһүннээхтэ. Дый-чачы баар секторы сайм-нарыкка государство быһаччы кыттар курсун бийиэ хаалаа суох тутунабыт.

Бийиэ республика бэйэтин табаарын сана рынок-тарга таһаарарга актыбынайдык ытыттыахха, бийи-г онорон таһаарыааччыларбыт атаастанмат буолаа-рын туһутар турунуохтаах дэиэ өйдөбүлээхтэ. Та-һаар, инвестиция харгыһа суох кэлэртэр сөптөөх усулуобуйаны үөскэтип—бу былаас быһаччы туру-рунар наа.

Ол эрэри бийиэ онорон таһаарыааччыга, үлэ кол-лективнагар бэйэбит өйөбүлүт туох моддуйууну ту-руорарын атар быраантаахтыт. Бастатан турар, прои-зводствонь структура өттүнэн саналым сүрүннээһин конкуренцияны туһууар бородууксууны онорон та-һаарыны тэрийи, ахспоры көтөтөн ийик булгуччу наада. Ийиннэ, биллэн турар, волюгу төлөөһүнгэ, бюджетка бариллэр атын да өбөөһүннэ толоруута кытта болломто уурулуохтаах.

Ийиник хардарыта сыһыаһыаһын рынок экономи-канын принциптеригэр букатын да утарбат. Ону таһы-нан государство уонна производство утарыта турсу-бат, төттөрүтүн, партнердар быһыыларынан бай-э-бэиэтигэр наадылар чуолкай быраабыла уонна хар-

«МОЛОДЕЖЬ ЯКУТИИ» УОННА
«НОВАЯ ГАЗЕТА»

ДЬОКУУСКАЙ. «Молодежь Якутии» хаһыат эмнэ-тахсар буолла. Москвада бөһөтүмүт хаһыат Дьо-куускайга кэллэ. Хаһыаты төрүтүн таһаарыааччылар сагалар—«Дайноид-пресс» ХЭО (Москва) уонна «Предпринимательство» сайдыытыгар өйөбүтэ холбо-һук (Алдан). «Молодежь Якутии» редакциятыгар бил-лэрбэттириннэ, хаһыат ийиллэрэ бипрде тахсар. Со-тору кэмнэн Дьокуускайга бөһөтүмүтэ күүтүлэр.

Сыл аҕара кэмгэ хас нүмөр ахсын 4 балаһа «Но-вая газета» хаһыаһа бариллэр. «МЯ» маһаабынай редактора Юрий Кобылинский этэр: «Бу олус интэ-риэһинэй бырайыак. «Новая газета» Саха сирин аҕ-дарыаһын бөһөтүмүтүн тэрийи баарар. Бийиэ ийи-лэр «Былаас, уорун уонна сыһыаһыаһа» дэиэ ло-лунуурын сөбүтүүтү ийиннэ бипрде үлэтиртэн төрөбит.

СНА.

дарыта өбөөһүнэ туруорулар дыйыаах ийи-лиэ-ваһыаһы рыннык дэ ити буолар.

Бийиэ республикабытыгар ийиник модели үөскэ-тиэ олохтуох тустаахтыт.

Айылда ураты суоталаах баайын санааһа бийэххэ элбэх. Бэйэбитигэр да туттулар, республика тас өт-түгэр да таһаарыаах аһылык экономика өттүнэн саа-май кэрэс бородуукталарын ийиргөргө бийэххэ усу-луобуйа толору баар. Саха Республикатын Азия Тыхэй өвөһиһаары регионнарын (АТР) дойдуларын кытта бигэ экономическай сибэһин олохтуурга геополитичес-кай балаһыаһыаа үчүгөй.

Ити туһааныаһылартан хас биирдислэрэ ханнак эрэ хайаайыстыбаныык, предприниматель бийгэр пред-приятие директорун чаһыаһы дыйаалара буолба-тах. Бу государственнай суоталаах дыйаа. Эбийиэти ити дыйаа государство ийиэтиһиһигэр кытта баар.

Бийиэ атын дойдуларга таһаарыаах бородууксуу-наны онорон таһаарыаах ураты болломто уурулууон наада. Экспорт—бу көрдүс кэмгэ бийиэ респу-бликабыт этэтигэ олорорун сүрүн тирэ. Бу республика ийиэтиһин эрэ көтөбүлүүтүгэр туттаах тирэх.

Маһаа алмаһы хостуур, алмаһын чөчүлэр, ийи-р-лэи онорор, чогу хостуур, маһы таһастылар салаа-ларга производство улаа тэтиирин ийиэ наада. Суот-тааһын көрдөрүөн, бородууксууны республика таһыгар таһаарыттан ыһыаах дохуот баһтаран-и-к төгүдэ улаатыа сөн. Бийиэ республика таһыгар таһаарыаах бородууксууна дыйыгыгар производ-ство кэмэй ийиэ мэллэрдэ долларга тийиэн наада. Бу бийиэ баһыт эрэ буолбатах, бу бийиэ быһа-чы сорунут.

Угэстэи-уриһаан оттахха, «күндү комплексны» оруула үрдүт, мистэти, сыла соруга быһаарылар кэмэ кэллэ.

Алмаас, кыймыл кэмэ, платина, бөрү эрийиэн сү-лүүгэр турар эрэр тырыаһыах промышленность—ити барыта бийиэ ийиэтиһигэр баар.

Бийиэ ийилэри бэлэмнэп уонна ийиэтиһигэр ба-а аһыааһа үһүт сүрүн өттүн ийилэриһиһигэр бу-ка бари өйдүөх тустаахтыт.

Алмаас—сыры, бриллиант—полудобрикат, ювелир-най оҕоһук—табаар. Аһа дойдуга бүтүннүүтүгэр ийиник. Бийиэ даһаны «күн таһыттан» мунутуур барыһы ыһаахытын бадарар буоллаһыаһына эмнэ ийиник суолу тутуһуохтаахтыт.

Барыһы Россия рыноктаан, чугастаагы уонна ийиэ дойдулартан ыһаахха наада. Барыһы сырыһан эрэ буолбакка, туох-хамнык ийиннэ, бүтэһиктээх бо-родууктаан ыһаахтаахтыт. Оттон айаһыаһаахтык эргини—бу эмэ бипр булгуччулаах усулуобуйа.

Бийиэ производствоннай-экономическай былаан-наһын системата олохтотуога. Онуоха сөн түбөһи-нэрэн производство туттаах көрүнүлүгүгэр онорон та-һаары уонна батары кэмэйдэргэ олохтотуохтара.

Ол курдук, алмаһын чөчүлэр, ийиэли онорор, күн-дү таһасты чөчүлэр салаалар ийиллэригэр экспорт кэмэйи улаатынныран, республика таһыгар 100 мол. доллартан итэрэ суолу аһыаһы сорук туруору-дуна.

Бийиэ Саха сирин согуруу өттүн баайын тэти-м-нөөхтөк байылаахтык наада. Онно өччө тыһыаһы суох. Оттон туһалаах баай өлөһүкү үөскэбит мис-тэлэргэ элбэх. Эбийиэти маһаа тийиэ суол хайы-үйэргэ кэллэ.

Газ, нефть үөскэбит сирдэри туһаа таһаары эмнэ умнуо суохтаахтыт.

Мин инфраструктура суолун, федеральнай сокуоп-нарга туттаах быһаарыаах суохтарын, уһун болдох-тоох инвестициялар наадаларын тустарынан бөһү-руостарга туох эрэ улахан төртүтээх бийиэһиһигэр (Салгыһыт 2 стр. көр).

